

עולם ההלכה

מכון סמיכה
ניגיש ככל אחד
נורם החכמה

גיליון ד' | שבת קודש תולדות | כ"ט השון תשפ"ה

עולם השבת
Rav Yitzhak Sultan Maggid Shuir, Curriculum Developer.

עולם הכשרות
ראש ישיבתנו הרב מנחם מענדל פרעסקאט רב ומו"ץ בניו הייבן

Is garbage muktzeh?

Although poskim [1] generally assumes that garbage is muktzeh, it technically depends on what is thrown out and when it is thrown out.

Items thrown out before Shabbos:

Rav Elyashiv [2] (based on siman 308:7) explains that items thrown out before Shabbos are usually muktzeh. As long as it is normal to throw out the object as is, like in the case of a used disposable item, it is muktzeh once it was thrown out before Shabbos. [3] Rav Shlomo Zalman Auerbach [4] applies the same logic to food that is thrown into the garbage before Shabbos. He holds that such food is muktzeh because no one would take it out of the garbage, even to feed it to dogs. [5]

הגרי"ש אלישיב עם הגר"צ יוסף בטימרות מטיפחתית

Items thrown out on Shabbos:

The muktzeh status of items thrown out on Shabbos depends on the dispute regarding whether they are muktzeh if used on Shabbos (discussed in 308:11). Even the lenient views are only lenient about items that could theoretically be reused, like used soda cans, plastic bottles, or potato-chip bags. However, all opinions agree that torn wrappers, ice pop sticks, and dirty tissues are all muktzeh. [6] However, leftover food is not muktzeh if it can be fed to animals (as mentioned in siman 308:27). [7]

[1] Chut Shani [v. 3 p. 160]
[2] Shalmei Yehuda [ch. 6 fnt. 60]
[3] Rav Ovadia [Chazon Ovadia v. 3 p. 129] agrees. However, The Shabbos Kitchen [p. 339 fnt. 68] quotes Rav Vosner [Kovetz Mbeis Levi v. 19 p. 54] who holds that even disposable items that were thrown out before Shabbos are not muktzeh. He infers that Rav Pinchas Sheinberg agrees with this.
[4] Shemiras Shabbos Kehilchasa [ch. 20 fnt. 91]

[5] Orchos Shabbos [v. 2 p. 68] agrees. The Shabbos Kitchen [p. 340] writes that if the leftover food in the garbage is not repulsive and would theoretically be removed from the garbage if the need arose, then it is not muktzeh.
[6] The Shabbos Kitchen [p. 339]. Rav Nissim Karlitz [v. 3 ch. 51 p. 106] seems to agree.
[7] Shalmei Yehuda ch. 6 fnt. 55 quoting Minchas Yitzchak

היונה כי עוף טהור הוא, והרי עינינו רואות אין ליונה אצבע יתירה, כי מספר אצבעות היונה הנשר שוות. וביאר רש"י (נט, א), שאצבע היתירה אינה יתירה במנין אלא פירושה אצבע אחורית, ודבר זה אכן נמצא ביונה ולא בנשר.

הסימן השני - זפק, הוא מעין כיס בצד הוושט שבו שווה המזון קודם העיכול. ויש עופות שאין להם זפק כלל, כגון השחף והפינגווין. ויש גם עופות רבים שלפי הנראה יש להם זפק, ואף על פי כן לא החשיבוהו חז"ל כזפק מפני שאינו דומה לזפק של היונה שהוא מפותח מאוד וכולל שני כיסים גדולים וניכרים המסתעפים מהוושט. ואילו בעופות אלו הזפק הוא רק חלק מורחב של הוושט.

הסימן השלישי - קורקבנו נקלף. הקורקבנו משמש כאחד מאברי העיכול. כי בעבור שאין לעופות שיניים ללעוס מאכלם, כל תהליך העיכול הוא בבטנם. ושם יש שני חדרים שביניהם המזון עובר הלוך ושוב עד לעיכולו. החדר השני הוא הקורקבנו המעכלת את האוכל על ידי טחינה ונעשה לחתיכות

היתר אכילת תרנגול הודו

פתיחה

לפני כחמש מאות שנה, הובא ליבשת אירופה תרנגול ההודו, שהתגלה ביבשת אמריקה. הגיע תחילה לספרד בשנת רע"ט ואח"כ הגיע לאנגליה בשנת רפ"ד, ומשם נתפשט לשאר ארצות ונעשה נפוץ במדינות אירופה, אפריקה ואיסה.

ושמו הודו או "טורקיה", משום שהובא על ידי סוחרים טורקים שסחרו במזרח הים התיכון, וכך קיבל את שמו באנגלית טורקיה. ובשפות רבות נקרא "הודו", כי אנשים רבים חשבו שהעוף בא מהודו, הודות להנחה שהיתה קיימת באותה תקופה שדברים חדשים ומעניינים מגיעים מהמזרח. ויש שקראוהו "ענגלישער האן" מכיון שהגיע לאירופה דרך אנגליה.

ועל היתר אכילת עוף זה התעוררו פולמוסים רבים. הפוסקים נדרשו לשאלה זו משום שתרגולים אלו שונים בצורתם, גודלם, ותוארם מן התרגול המצוי. המתירים טענו שיש לו סימני הטהרה של עופות, אבל האוסרים אמרו שאין די בסימני טהרה אלא צריכים מסורת, ועוף חדש זה, לפי דבריהם, אין לו מסורת להיתר. למרות היכוח הגדול, במשך הזמן התפשט ההיתר אצל רוב כלל ישראל ונהוג בו היתר גמור.

וצריכים להבין למה התירוהו הפוסקים ולא חששו לטענת האוסרים. ובעזה"י ננסה לסדר כאן צדדי היתר. ובטרם נבא לדיון ההודו עצמו, נקדים לבאר קצת בדיני סימני טהרה בעופות, והסיבה לדרישת המסורת.

כ"ד עופות הטמאים וסימניהם

הגמרא במסכת (חולין נט, א) מעירה שלגבי בהמה וחיה התורה פירשה סימני טהרה - והם מעלה גרה ומפרסת פרסה שסועה, לעומת זאת בעופות סתמה תורה וכתבה "כל ציפור טהורה תאכלו", ולא פירטה סימני טהרתם. וזה לשון הגמרא "סימני בהמה וחיה נאמרו מן התורה וסימני העוף לא נאמרו".

רק מנה הכתוב בשני מקומות [ויקרא יא, יג - יט], ודברים יד, יא - יח] עשרים וארבעה מיני עופות טמאים, וכל מין שלא נמנה שם טהור. והגמרא (שם) מבארת הטעם שפירט הכתוב רק הטמאים. "תניא, רבי אומר, גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעופות טהורין מרובין על הטמאין, לפיכך הוא מנה הכתוב בטמאין".

ומזה נלמד שמלבד אלו עשרים וארבעה המנויים, כל שאר עופות שבעולם טהורים. ולכן, מי שמכיר בכל עשרים וארבעה עופות הטמאים, אינו צריך לסימנים כדי לידע מי הם העופות הטהורים. וכן פסק הרמב"ם (הלכות מאכלות אסורות פרק א הלכה טו). "כל מי שהוא בקי במיניו אלו ובשמיותיהו, הרי זה אוכל עוף שאינו מהם ואינו צריך בדיקה".

רוב כ"ד מינים אלו ידועים לנו. אמנם יש מהם שאינם ידועים, ולפיכך נתנו לנו חז"ל במשנה (חולין נט, א) סימני טהרה וטומאה בעופות כדי שנוכל לזהות את הכשרים. "אבל אמרו חכמים כל עוף הדורס טמא. כל שיש לו אצבע יתירה, חפק, וקורקבנו נקלף, טהור. רבי אליעזר ברבי צדוק אומר כל עוף החולק את רגליו טמא".

הגמרא שם (סא, א) מבארת שסימנים אלו נלמדו מן הנשר, שהוא העוף הראשון שהחכר ברשימת עופות הטמאים. "מה נשר מיוחד שאין לו אצבע יתירה חפק ואין קורקבנו נקלף ודורס ואוכל, אף כל כיוצא בו טמא. תורין שיש להן אצבע יתירה חפק וקורקבנו נקלף ואין דורסין ואוכלין, אף כל כיוצא בהן טהורין".

ביאור הסימנים

נבאר בקצרה מהות סימנים הנזכרים:

התנאי הראשון שאמרו במשנה "כל עוף הדורס טמא" אינו סימן בגופו רק הנהגת העוף. ונחלקו הראשונים בפירושו. ומצינו בו ארבע שיטות: א. רבינו גרשום (חולין שם) מפרש שדורס הוא הקולט ואוכל את טרפו באויר. ב. רש"י (שם) מפרש, "האוחז בצפרניו ומגביה מן הקרקע מה שאוכל". וכעין זה כתב הרמב"ם בפירושו המשנה (שם פרק ג משנה ו), "דורס, הוא שמוניח ידו על הדבר שהוא אוכל ואוכלו, וכך עושה כל בעל חי טורף". ג. ר"ת (דבריו הובאו בתוס' שם ד"ה הדורס) פירש, "דורס ואוכל מחיים, ואינו מתמתן לה עד שתמות". ד. הרמב"ן (שם) והר"ן פירשו שדריסה היא שהורג את טרפו בנעיצת צפרניים.

ושבו נמנה במשנה שלשה סימנים בגוף העוף, ונבארם:

הסימן הראשון - אצבע יתירה - נתקשו בו הראשונים (עיין רמב"ן סב, ב), דהא ודאי שהוא נמצא אצל

קטנות. בדרך כלל, תכונת הקורקבן שבעופות טמאים חלוקה משל הטהורים. בעופות הטמאים שהם דורסים ואוכלים דגים ובשר, הקורקבן שלהם משמש לאיחסון אוכל יתר מאשר לטחינה, ובעופות הטהורים הקורקבן שלהם מכיל מסייעים בטחינת המאכל. עוד הבדל ביניהם, מה שהזכירו חז"ל, שבעופות הטהורים עורו הפנימי הצהבהב של הקורקבן נקלף ממנו, ולא בהטמאים.

עוף טהור נאכל במסורת

אחר שקבעו חז"ל סימני טהרה בעופות, מעיקר הדין אפשר לסמוך עליהם כדי להבחין בין עוף הטהור לטמא, וכן מבואר בסוגיות הגמרא בחולין שם. והנה מלבד ההבחנה שעל ידי הסימנים, עוד יש דרך לזהות כשרות העוף כדאייתא במסכת חולין (סג, ב). "אמר רבי יצחק עוף טהור נאכל במסורת". והיינו, שאין צורך לבדוק כל עוף ועוף אם יש בו סימני טהרה, אלא יכול אדם לסמוך על המסורה מפי רבו או מפי צייד חכם שמין זה מין טהור הוא.

אולם החמיר רש"י בזה (שם סב, ב ד"ה חזירה) וכתב שאין לאדם לאכול שום עוף שאין לו עליו מסורת ידועה. והוא אפילו במקום שלפי ראות עיניו יש להעוף סימני טהרה, אין סומכין עליהם כלל. וזה לשון רש"י: "ומתוך שאין אנו בקיאים בהם, נראה לי דעוף הבא לפנינו יש לומר שמא ידרוס, דהא הך תרגולתא דאגמא היו מחזיקין בטהורה, ולאחר זמן ראה שדורסת. ואין עוף נאכל לנו אלא במסורת עוף שמסרו לנו אבותינו בטהור, ושלא מסרו לנו יש לחוש, ובמסורת יש לנו לסמוך, כדאמר לקמן שעוף טהור נאכל במסורת".

וטעם החומרא הוא, שמסופר בגמרא (שם) שהיו נוהגים לאכול עוף מסוים ושמו תרגולתא דאגמא לפי שראו בו סימני טהרה. אך לאחר זמן חזרו ואסרוהו אחרי שנתגלה שהוא עוף הדרוס והוא טמא. ועל פי זה התקבל המנהג שלא לסמוך על סימני הטהרה בלבד כי יש מקום לתעות, אלא צריך מסורת מאבותינו שעוף טהור הוא[1].

וכן פסק הרמ"א (יו"ד סימן פב סעי' ג) שאין לאכול שום עוף ללא מסורת ברורה, אף שיש בו את כל סימני הטהרה ואיננו דורס. וזה לשון וי"א שאין לסמוך אפילו על זה, ואין לאכול שום עוף אלא במסורת שקבלו בו שהוא טהור, וכן נוהגין ואין לשנות.

ולענין שיטת המחבר, אף שבתחילה העתיק את דברי הרמב"ם שמשמע שאפשר לסמוך על הסימנים ואין זקוקים למסורת, מ"מ מהמשך דבריו, הן בבית יוסף והן בשולחן ערוך, מבואר שדעתו כמו שהורה רש"י שעוף טהור נאכל רק במסורת. וזה לשונו בסוף סעיף ב: ואף על פי שיש לו שלשה סימנים אלו, אין לאכול לפי שאנו חוששין שמא הוא דורס, אלא אם כן יש להם מסורת שמסרו להם אבותיהם שהוא טהור.

מדוע אוכלים ההודו בלי מסורת

אחר שנתבאר שהלכה מוסכמת היא שאין עוף נאכל בלי מסורת, נחזור לשאלת תרגולתא הודו, כיצד התקבל עוף חדש הזה כעוף טהור בכל אתר ואתר ללא חשש. ויתר על כן, מצינו בכמה מקומות שדנו גדולי האחרונים בתרגולתא הודו בדרך אגב, כגון בדיני שחיטה, מלחח וטריפה שבו, ואילו להשאלה אם יש לו מסורת לא התייחסו בדין, הן בבית יוסף והן בשולחן ערוך, מבואר שדעתו טהורים. לדוגמא, ראה בנקודת הכסף (סימן סז סעיף ג) שדן לענין שחיטתו ולא פיקפק כלל על עיקר כשרותו. "יש לתמוה על המנהג שנוהגין העולם כששחטין תרגולים שקורין אינדיק [הודו], חותכין הראש תיכף ומיד אחר השחיטה בקורדם, ולא נהגו לחתוך, ונהגו ג"כ לבשלו שלם כו', לא ראיתי שום מוחה".

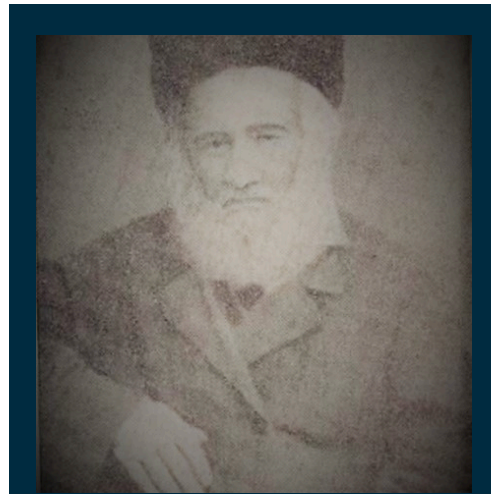
ראה עוד בשו"ת נודע ביהודה (יו"ד קמא סימן לו) שנשאל על דבר ספק טרפות בתרגולתא הודו שנמלח עם חתיכות אחרות, ופלפל בדיני ביטול איסורין, אך זה לא עלה על שולחן כלל אם התרגול מותר באכילה.

הראשון בהבאת ההיתר של תרגולתא הודו הוא רבי אליעזר אשכנזי[2] בספרו דמשק אליעזר על מסכת חולין (סג, ב), דפס לראשונה בשנת ת"ו. וכאמור, הוא אינו מתייחס כלל להנידון של מסורת העופות וכתב בפשיטות שהתנגולתא כשר על סמך הסימנים, וזה לשונו: כל תרגולתא ברא הוא מה שאנו קורין ענגלי"ש הינ"ד [תרגולתא הודו] מותרין אף על פי שהודו כפות כדוכיפת, מכל מקום כל סימני טהרה יש בו. ועוד סימן טהרה כדאמר בסוף עירובין ודרך ארץ מתרגולתא כמו עריות מינה, ועיי"ש.

וחדר על דבריו והזכירו גם בקשר לצומת הגידים (שם עו, ב). אך מעולם לא הזכיר השאלה של מסורה. ודבריו הובאו בכנסת הגדולה (סימן פב סעיף כז), וזה לשונו: נ"ל שה"ה אם נשבר במקום צומת הגידים בענגלי"ש הינ"ד דיש להתירן ע"י בדיקה, דיכולין לבדוק כיון שהגידין שלהן משוינו כמו עצמות.

זאת אומרת, שהיה זה כדבר פשוט בפי גדולי הפוסקים להתיר את תרגולתא הודו. והשאלה עומדת נגדנו: אין יאומן שתתקיים הנהגה כלל ישראל שהיא נגד פסק דין ברור של רבותינו המחברוהרמ"א שמצדדים מסורת לעופות. זאת ועוד, לא לבד שנהגו בו היתר, אלא שנתקבל היתר גם אצל גדולי הדור.

ואמנם כן, גדולי הפוסקים של תקופה מאוחרת התחילה לדון על הדבר[3]. וכמה דרכים נאמרו ביישוב מנהג העולם. ונסדרם כאן בעזה"ל:

הגרא"ל בלוחבר

הגרצ"ב אייערבר

חומרת רש"י לא נתקבל ההלכה

הראשון לדון על זה הוא השואל ומשיב (מהדורא חמישיאה סימן סט). הוא נקט שבאמת לפי המחבר והרמ"א אין להתיר הודו כי אין לו מסורת כלל. והא דמותר לאכול הוא רק לפי דעת הרמב"ם וסייעתו הסבורים דלא בעינן מסורת בהיתר העופות אלא מותרים בסימנים בלבד, וזה לשונו: ואני שואל, היאך אוכלים האינדיק שבא מאמעריקא, שבודאי לא היה שם מסורת, ומ"מ אוכלין אותו בכל התפוצה שישראל הם כו'. והנה לשיטת ר"מ בר יוסף המחווה מכל השיטות אשר הרמב"ן והרשב"א והריטב"א והה"מ קיימו וקבלו השיטה הזאת, כל שיש לו ג' סימנים רק שלא נודע אם הם דורסים הם כשרים, ולדעת ר"ת כל שיש לו שני סימנים של טהרה הם כשרים, ולא נשאר רק שיטת רש"י והרא"ש וטוש"ע.

אך דברי השואל ומשיב קשים להבין, כי לדבריו נמצא שבכל תפוצות ישראל נהגו כנגד פסק השו"ע בלי מפקפק, ואין יתכן זה. ומה שהביא לצרף שיטת רבינו משה ב"ר יוסף דכל שיש לו ג' סימנים כשר בלי מסורת, הנה המעיין בפולמוס של קובריאנצער הינער יראה שלדעת רוב ומיני ובניו של הפוסקים אין לצרף שיטת זו אפילו לסניף מכיון שהדעה לא הוזכרה כלל בשו"ע, וכ"ה בקונטרס נכפי נשרים, עיי"ש[4].

עוף הגדל ביישוב א"צ מסורת

עוד היתר נאמר על ידי הג"ר אריה לייבוש בלוחבר[5] בשנת תר"כ היה פומלוס גדול בין גדולי הפוסקים בנוגע לתרגולים חדשים שבאו מארץ סין וקפריסין. יש שהתירוהו, ויש שיצאו בחזק לאסורם. מגדולי המתירים היה הגרא"ל, ובתוך דבריו

בספרו בשו"ת הערוגות הבושם (קונטרס התשובות סימן טז) דן בענין המסורת, והראה איך שבכל תפוצות ישראל אוכלים תרגולתא הודו אף שאי אפשר שיהיה לו מסורת מכיון שהוא בא מאמריקה מקום שלא היה שם קהלת ישראל.

ומבאר שם הטעם שסמכו על סימנים לבד ולא היה מי שיעורר על הדבר [זולת משפחות בודדים], לפי שמקור החומרא להצריך מסורת בעופות הוא מהגמרא גבי תרגולתא דאגמ, שהיו מחזיקים אותו כטהור ולאחר זמן מצאורו דורס. וחשש זה שייך רק בעופות כעין תרגולתא ד"אגמא" שהוא גדל באגמים ממרחק ליישוב, והואיל ואין אפשרות לבדוקו תמיד אולי טועים בו כסבורים יש בו הסימנים, ולאחר זמן יתגלה שהוא דורס. ועל כן הורו הפוסקים שצריך מסורת. אבל תרגולתא הודו גדל ביישוב, והיה מצוי בבתי היהודים לאלפים ורבות, ושנים רבות השגיחו עליו וראו שאינו דורס. בעוף כזה אין טעם להצריך מסורת, כי מוחזק בעליל שאינו דורס. וזה לשונו:

ובאמת כי מעולם הייתי מתמיה ומתפלל מאד על מה שאנו אוכלים העוף שקורין אינדיק או ענגלישער האן, כי עוף זה לא היה במדינתנו מקודם וגם לא בשאר מדינות, רק שמצאו אותו בארץ אמעריקא ומשם הוא מקום מוצאו והובא למדינות אלו. ומקודם לא היה בנמצא זה העוף כלל בשום מדינה כפי שראיתי מועתק מדברי הימים שלהם. ומדינת אמעריקא נתגלה בשנת רנ"ד לאלף הששי כמובא בצמח דוד. ומסתמא זמן רב אחרי גלות הארץ הנזכרת נתפשט ונתגדל עוף זה במדינה זאת, ואין התירו אז הגדולים אשר בארץ שהיו בימים ההם לאכול עוף זה בלתי מסורת. כי בארץ החדשה לא נמצאו יהודים כלל שיהיה בזה איזה מסורת כו' א"כ אין כתבו כל הפוסקים דהמנהג שלא לאכול שום עוף רק במסורת ואין סומכים על סימנים. הא אדרבא המנהג להיפך דאנו אוכלים עוף אינדיק רק ע"פ סימנים ובלא מסורת כלל, ואין כתבו המנהג להיפך. ובאמת כי אז כאשר התירו עוף זה יוצא בהיתר היו ג"כ איזה גדולים מפקפקים בדבר ולא רצו לאכול. כאשר שמעתי אומרים כי עוד היום נמצאת משפחה אחת משפחת פרענקיל שאינם אוכלים אותו כי כך הם מקובלים מאבותיהם ואבות אבותיהם אשר זקנם ראש משפחתם לא רצה להסכים בהיתרו. וצוה לבניו וב"ב אחריה שלא לאכול. רק שנמנו ורבו הגדולים אשר היו בזמן הזה והתירו אותו ופשט היתרם בכל העולם. ואנכי לא ראיתי מעולם שום אדם שיהיה נמנע לאכולו מצד איסור [אך בחורף הזה כתב לי הרב משומסק, כי בעירו יש איש אחד ממשפחה זאת שאינם אוכלים זה העוף מחמת איסור ואשר גם הוא אינו אוכל אותו, וכל משפחה זאת כשעושים שידוך עם בניהם ממשפחה אחרת המה מתנים בשעת התנאים שלא יאכילו לבניהם בשר אינדיק וכך קבלו מאבותיהם ואבות אבותיהם להתנהג כן]. וא"כ נראה שלא הותר ע"פ מסורת, דע"פ מסורת לא נמצא כלל מי שמחמיר, ולא היה מי שנמנע לאכולו. וא"כ לכאורה אין להבין למה התירו אותו. ואנו אין אכלין בשרו, כו'.

ולכן נראה לי ברור בזה, דכיון דהטעם דמחמירים שלא לסמוך על סימנים הוא רק מחשש שמא יהיה נמצא שדורס, כמו בתרגולתא דאגמא שהיו מחזיקים אותו כטהור ואחר כך נמצא שדרס וכו', אם כן י"ל דזה רק בעוף שבא לפנינו ואין אנו מכירים בו, אבל בעוף שמתגדל בבתינו לאלפים ולרבות ואנו רואים בהם בכמה שנים שאינם דורסים, אם כן מהיכי תיתי נחוש לשמא ידרוס, כיון דאנו רואים בהם מכמה זמנים וברבוי ומספרם הגדול שאינם דורסים.

עוף שלא ראו אבותינו א"צ מסורת

יישוב נוסף כתב הרב צבי בנימין אייערבר בספרו נחל אשכול (הלכות סימני בהמות חיות ועופות), מה שאנו זקוקים למסורת בעופות ולא סמכנו על סימנים הוא משום שמכיון שיודעים שאבותינו לא אכלו מן העוף הזה הרי זה כעין מסורה להיפך – שהיא טמאה. ולסברא זו, רק בעופות שהיו מצויים אצל אבותינו, אבל בעופות החדשים, כגון ההודו שפיר סמכנו על סימני הטהרה בלבד, כי לא נקבעה שום מסורת שלא לאכול. וזה לשונו: תרגולתא שקורין אינדיש"ע הינער" שבא זה ג' מאות שנה מארץ הודו לענגלאנד"ד ומשם לענגלאנד, ואנו אוכלים אותו בכל מקום בלי פקפק, אף שהם משונים מאד מתרגולתא שלנו, כו' וכאן הבן שואל, מאין יצא ההיתר לאכלה, וכו' אבל אם המין לא היה מצוי במדינתנו כלל, ואי אפשר לומר שהיה קבלה הן לאסור הן להיתר כו' ואומר אני שכן הוא בתרגולתא שניעושי, מעולם לא היה באמריקא [באירופה], ואחר שמענו שבארץ רוסיא ואי ענגלאנד אוכלין אותו מימי קדם, ועתה בבוואם איננו יש לסמוך על קבלתם, כיון שאין לנו קבלה לאסור ולא היו מצויים כלל במדינתנו בדור שלפנינו.

כיון דהותרה הותרה

הנה לפי סברות הנ"ל, אין היתר ההודו בדיעבד רק לכתחילה,

ואילו נולד השאלה היום היינו מתיירים אותו מטעמים הנזכרים: א. למעשה לא נתקבלו הוראת המחבר והרמ"א בדבר זה (השואל ומשיב). ב. עוף הגדל ביישוב מותר ע"י סימנים (ש"ת ערוגות הבושם). ג. עוף חדש שלא היה מצוי אצל אבותינו אין צריך מסורת להיתר (נחל אשכול).

אבל הנצי"ב (בש"ת משיב דבר יו"ד סימן כב) רוח אחרת עמו בהיתר זה, וכתב שאכן אם היה מגיע תרנגול זה לפנינו היום בודאי היינו אוסרים אותו באכילה. אמנם, אחרי שכבר התקבל ההיתר בכל תפוצות ישראל שוב אין לנו הכח לשנות המנהג ולהחזיק אבותינו כאוכלי איסור. וזה לשונו: ותדע שהיתר העוף אינדיק שאנו אוכלין היו הרבה מערערים עליהם בשעה שהביאום מאינדיא ולא היה מסורת על כשרותם, וגם עוד היום יש מחמירים ופורשים מהם, ומ"מ כבר נהגו להיתר ואין פוצה פה, והוא משום שכבר הוחזקו להיתרא ואין ראייה לאסרם.

ראיה מחודשת להיתר ההודו

הגר"י בעלסקי בשולחן הלו (חלק א פרק יט) כתב דברים מחודשים היתר ההודו, והוא על פי ראיה נפלאה שהוא ודאי מותר. ודבריו בנויים על שלש הנחות, ואלו הן: א. רק אותם הכ"ד עופות המנויים בתורה הם טמאים, וכל השאר טהורים (וזה מפורש בגמרא). ה'ב', שבימי חז"ל היה ידוע להם כל כ"ד מינים הטמאים (כן משמע בגמרא). ה'ג', תרנגול ההודו לא היה בנמצא במושבות ישראל בימי חז"ל רק נגלה לנו בתקופה מאוחרת. ולפי שלש הנחות אלו, מוכרח לומר שתרנגול ההודו הוא מין טהור. שמאחר שהוא מין לעצמו, ולא נמצא בדומה לו בעופות שבעולם הישן, על כרחך שאין הוא אחד מאותם כ"ד עופות טמאים. והגם שיש בעולם החדש מיני עופות הטמאים - בעלי דריסה - שלא נמצאו בעולם הישן, טען הגר"י אולי הם נמנים על משפחות עופות הטמאים שהיו מצויים בימי חז"ל. מה שאין כן תרנגול ההודו, שאין הוא משתייך לאף אחת ממשפחות הטמאים, כי צורתו שונה מהם לגמרי, על כרחך הוא עוף טהור. וזה לשונו: ולדעתי אפשר להגמיר, על כרחך חזק למתירים, דהנה בגמרא ובהלכה מובא שיש לסמוך על חכם צייד להכיר בעין עופות טמאים וטהורים. וצייד חכם הנאמן לכך הוא מי שמכיר בכל כ"ד עופות הטמאים וכו'.

והנה מוכח מהגמרא ומהפוסקים, שבזמן התלמוד היו מצויים ציידים כאלה, ואם כן מוכח שכל הכ"ד העופות הטמאים היו נמצאים בעולם הישן, מקום התנאים ואמוראים וחכמי התורה, זאת אומרת חצי כדור העולם המזרחי. והנה כשבאו לפני חמש מאות שנה בערך לעולם החדש, חצי הכדור המערבי, מצאו הרבה

כ"ק אדמו"ר הגר"א מבעלזא ז"ל

מינים שלא הכירו בהם עד הנה, מיהו כולם משותפים באיזו מדה עם סוגי עופות מוכרים מעולם הישן. ואפשר דמיקרי "למינו", "למינהו", "למינם", עם סוגי עופות טמאים שונים, מלבד מין אחד לבדו, והוא מין ההודו [turkey] שלפנינו, שאין לו שיתוף ודמיון לשום סוג עוף הקשור לעולם הישן, ורחוק מכולם ריחוק גמור וכו' ונמצא אחר ענין וביכור גדול שהעוף הודו אין לו אח בעולם הישן. ואם כל הציידים חכמים לא הכירו בהם ובמינם, נמצא שאין הוא מהכ"ד המינים הטמאים באיזה צד שיהיה, וכנראה שזה אחד מהטעמים החזקים שסמכו עליהם חכמי הדורות להיתר העוף הזה, ואולי הטעם היותר ברור.

המעשה אשר יעשו

כאמור, התקבל תרנגול הודו כעוף כשר ברוב קהילות ישראל בלי שום חשש. וכן נהגו גדולי פוסקי זמנינו, מהם החזון איש (אורחות רבינו ג, עב), והגר"ד (מבוסטון, נפש הרב עמוד רל"א). וכן מביאר מדברי הגר"מ פיינשטיין ממה שדן באגרות משה (יו"ד חלק ד האם אסור משום חוקות הגויים, ואילו על עגב היתר אכילתו אינו מפקפק כלל. לאידך יש מסורה מבין צאצאי הש"ה להמנע מאכילת הודו. וכן היה הגר"מ קמינצקי נמנע מלאכול הודו. והסביר שמנעויו היה נוהג היתר באכילת הודו, אבל משהתחנן עם הרבנית שהיתה בת הגאון הגר"צ העליר הפסיק לאכול, כי חמיו

היה מהעיירה שעוועל בליטא שהיה שם המנהג להחמיר שלא לאכול. וכן נוהג בנו הג"ר שזואל שלי"ט.

סיכום הדברים

א. תרנגול ההודו נגלה מחדש באמריקה לפני כחמש מאות שנה, ומשם הגיע לאירופה ושאר מדינות, ונהגו כמעט כל קהילות ישראל לאכול.

ב. התורה מנה כ"ד מיני עופות טמאים, וכל שאר עופות שבעולם טהורים. מי שמכיר מינים אלו, יכול לאכול מכל עוף שאינו מהם. אבל ברבות הימים כבר נשכחו שמות מקצתם, ושוב אי אפשר לסמוך על זה.

ג. חז"ל נתנו סימנים לעופות טהורים: אצבע יתירה, זפק, קורקבנו נקלף, ושאינו דורס ואוכל. ולדינא דגמרא, כל עוף שנמצא בו סימנים אלו, מותר באכילה. עוד אמרו בגמרא שאם יש לאדם מסורת על מין עוף שהוא טהור, סומכים על זה וא"צ לוודא שיש לו סימני הטהרה.

ד. רש"י הורה שאין סומכין על סימני טהרה לבד, אלא צריך מסורת. וטעמו, לפי שאין אנו בקיאים בעופות, ושמה הוא דורס ואוכל אלא שלא ראינוהו. והרמב"ם לא פסק כן. המחבר והרמ"א פסקו כרש"י.

ה. תרנגול ההודו לכאורה חסר מסורת כי התגלה מחדש, ואעפ"כ נהגו בו היתר, וגם גדולי הפוסקים לא פקפקו בדבר. כמה יישובים נאמרו:

א. חומרת רש"י להצריך מסורת - הגם שנפסק ע"י המחבר והרמ"א - לא נתקבלה בתפוצות ישראל (ש"ת שואל ומשיב).

ב. לא החמיר רש"י להצריך מסורת אלא בעוף הגדל רחוק מן היישוב. אבל עוף הגדל ביישוב, אין לחוש שמא דורס כי רואים אותו תמיד (ערוגות הבושם).

ג. לא החמיר רש"י אלא בעוף שהיה מצוי במקומות ישראל ואפ"ה לא אכלוהו, כי אז יש ריעותא בהתירו. אבל עוף שנתגלה מחדש אין עליו ריעותא (נחל אשכול).

ד. כיון שנתקבל ההיתר בתפוצות ישראל שוב אין לנו כח לאוסרו ולהחזיק אבותינו כאוכלי איסור (נצי"ב).

ה. יש מסורת לתרנגול ההודו ע"י קהלות ישראל שבאינדיא" (ש"ת מי באר). [אמנם רבים מפקפקים בזה, שזה נגד המציאות, כי לא בא העוף מאינדיא"א].

ו. תרנגול ההודו ודאי מותר, כי בימי חז"ל היו כל הכ"ד עופות ידועים, ואילו ההודו לא היה מצוי אצלם. הא למדת, שאין הוא ממינים הטמאים (הגר"ר ישראל בעלסקי).

[1] חי בשנות תקס"א - תרמ"א, והיה רבה של העיר זסלב קרוב לארבע שנה. היה מצאצאי הבעל שם טוב. ונחשב מאחד מגדולי הרבנים בדורו. התכתב בהלכה עם רבנים רבים, בנייהם רבי יוסף שאלו נתנו, רבי שלמה קלוניר ורבי משה נחום ירושלמיסקי.

[2] וכבר ראיתי שנתיר הדרכי תשובה (סימן פ"ק ס"ב) על המי באר וז"ל, והנה אם קבלה הוא נקבל, אבל לא מצאתי דבר זה ברבי"ש כלל, ולא מצאתי מחלוקה זו בשום ספר קדמון, ולא בשום אחרון. עכ"ל.

אך המעין שם יראה שברור כשמש, שהדיון הוא בנוגע הפולמוס שהיה קיים אז לענין קובריצנער היינער, ולא אודות תרנגול ההודו. ויש טענות שנתנגלו ההודו כבר התקבל כעוף טהור בטרום התקבל פסק של השרע' עשופות זקוקים למסורת. ויש לצרף לזה את דיש אומרים שתרנגול הודו היה נאכל תחלה בארצות המזרח קודם שהגיע לקהילות אירופה כי אצל אבות בני ישראל הספרדים, יש מהם שסומכים על סימני הטהרה כלבד ואין מצריכים מסורת. ואחרי שראו בני אשכנז שבני מזרח אוכלים אותו, שיערו שיש אצלם מסורת שאינו דורס והוא מין טהור. ויש לחזק סברא זו מהמבואר בכמה ש"ת שמה היה דבר ידוע שתרנגול ההודו מקורו מאמריקה ומכלי אפשרות למסורת, אלא חשבו שמה שאמר הודו.

[1] עיקר דיון מסורת נאמר לענין עופות כמבואר בהראשונים והפוסקים ומטעם הנזכר בפנים. ולענין בהמות וחיות אם צריכים מסורת, עיין בש"ך (סימן פ ס"ק א) דמשמע מיניה שגם בהם צריכים מסורת.

[2] הוא היה אב"ד בעיר אפטא, והיה תלמידו של רבי משולם מייבוש אב"ד דקראקא, ולמד בשיבתו יחד עם רבינו הרב"ח. וכשהודפסו את חיבורו כבר היה ישן מדיקני דודר. ואעפ"כ, לרוב ענוותנותו, נטל הסכמות מחכמי דודר, מהגאונים: רבי העשיל מקראקא, התוספות יום טוב, המגני שלמה, רבי שבתי שפטייל בן השל"ה ועוד. והם הרבו להלל ולשבח את גדולת המחבר.

[3] יש לעיין שיש חשבוה מ"כ אדמו"ר המרה"ש להרב צבי הירש תומרקין בענין "עופות החדשות". ויש שהבינו ש"כ אדמו"ר המרה"ש דן אודות הכשרות והמסורה של תרנגול הודו.

Continued from Page 4

Regarding using the computer mouse on Shabbos, it seems logical to say that using one's non-dominant hand would be considered a Shinui, as using a computer mouse requires accuracy and precision and isn't generally done with the non-dominant hand.

A Shinui should also be attempted to be used with smartphones or other touchscreens (e.g., a thimble with a conductive pad). Therefore, digital "writing" is perhaps a better option than air-erasable temporary writing when possible and is preferable to writing with one's left hand or using impermanent ink. Though it would be preferable to ask a non-Jew to turn on the computer or tablet as engaging the circuit is more problematic, if that's not an option, a shinui may be used.

Printing Documentation

Another salient concern for those on shift or call on

Shabbos is whether it is permissible to print labels or forms. Unlike recording data digitally, the end product of printing directly resembles the output of kesiva. For this reason, Nishmat Avraham (340:6 p571), quoting Rav Yehoshua Noivirt, rules that printing is biblically prohibited and, therefore, unless it will adversely affect patient safety "amira lenachri" i.e., asking a non-Jewish colleague to print the document is required. If there is insufficient time to have a non-Jewish colleague help with printing, Nishmat Avraham writes that one should press print with one's knuckle. It is worth noting that Rav Moshe Feinstein is more lenient in this regard, ruling that printing is not comparable to normative Kesiva as when one does print, one more accurately "causes the writing to occur" rather than writing with one's own force per se. Due to this nuance, Rav Moshe (Techuman vol 4 p423-425) rules that printing is a d'rabbanan. However, modern halachic

authorities rule that printing on Shabbos is, in fact, a d'oraysa and should be avoided.

Conclusion

When doing a non-urgent or time-sensitive task (i.e., a reasonable patient care), it is preferable to minimize the status of melacha on Shabbos. When documenting for patient care, typing with a shinui is by far the most halachically ideal option. When that is not possible, the next best is to use an air-erasable pen with one's non-dominant hand, followed by using a regular pen with one's non-dominant hand, followed by using a non-permanent pen with one's dominant hand. Printing on Shabbos is very problematic, and it is best to ask a non-Shabbos-obliged colleague for assistance, again, unless the delay compromises patient care.

Rabbi Dr Menachem Jacobs

עולם הרפואה

A Clinician's Guide to Kosev: The Right Way to Write

The accuracy of medical documentation and personal notetaking is critical for inpatient treatment and safety. However, this presents a challenge for observant clinicians for whom writing on Shabbos is forbidden. Several methods exist by which medical records can be maintained without violating Melech Koseiv. These guidelines propose a practical algorithm for healthcare workers attempting to save lives in the hospital on Shabbos. When assessing Shabbos violations in medical settings, key considerations include whether actions constitute an Issur D'oraysa or D'rabbanan. While one may "violate" an Issur D'oraysa on Shabbos when caring for a patient whose life is in danger in non-emergent situations, one should minimize melachos performed.

Using a Shinui

Halachic literature has two words, "Avodah" and "Melachah," for what we describe in English as "work." Avodah is a general term, while Melachah, in a halachic context, has a very precise meaning. On Shabbat, melachah is prohibited as we have a tradition that melachah refers to the activities which were necessary for the construction of the Mishkan. One of these Melachos was the marking of parts of the Mishkan, called Kesiva (writing), to indicate where each part went, where it was assembled and taken apart during the 42 journeys of the Jewish people through their 40 years in the desert. Koseiv involves creating any meaningful letter or symbol. It doesn't have to be with ink on paper. Using a rubber stamp, carving a stone, or cutting a letter out of paper could all involve Koseiv. However, an important caveat is that this only applies to writing that is done in the normative way as it was done in the Mishkan (i.e. Melech Machsheves). The Mishna in Shabbos (103b) rules that if a right-handed person writes with his left hand on Shabbos, he is exempt mi'deoraisa, as this is a non-normative manner to do "melachah." Therefore, if time permits, writing notes and managing tasks on shabbos with one's non-dominant hand would be preferable.

Some argue that if a person becomes accustomed to writing with their weaker hand, they would be deemed ambidextrous and forbidden from writing with either hand. However, as long as the non-dominant hand feels unnatural and is more complex than writing with the dominant hand, it would still be considered a shinui and, therefore, preferable when possible. Others say one may even practice using a shinui, such as wearing thimbles, and that it still constitutes a shinui (Medical Halacha on the Parsha

הגר"א וייס עם הגר"מ שטרנבוך

p.137, quoting Rav Asher Weiss).

Disappearing or Impermanent Ink

The Mishna in Shabbos (104b) rules that impermanent writing ("Ksav she'eino Miskayem") using a substance such as dust or upon a medium which will not last ("Davar she'Eino Miskayem"), such as writing on a food item, does not violate an Issur d'Oraisa. This Halacha is codified by the Rambam (Hilchos Shabbos 11:15). In many cases; it is permitted to violate an Issur d'Rabbanan for the sake of a sick person. Therefore, keeping medical records using a Ksav she'Eino Miskayem or inscribing them on a Davar she'Eino Miskayem on Shabbos should be permissible for the medical needs of these patients.

The poskim debate how long the legal status of "impermanent" is in the context of Hilchos Shabbos. On the one hand, it is intuitive that writing does not have to last forever to be considered permanent. Based on various halachot in the Rambam and other sources, Rav Shlomo Zalman Auerbach Zt"l (Minchas Shlomo 1:91) posited that one is only liable for Koseiv if the writing will last for several days. The Minchas Yitzchak (7:13) disagrees, ruling that the permanence of writing is defined by its lasting through the entirety of the Shabbos. He explains that writing is considered permanent if the results of a Melacha last until the end of Shabbos. On a practical basis, most contemporary authorities view the opinion of Rav Shlomo Zalman that one is only liable for Koseiv if the Ksav will last for several days, as accepted psak.

This leads to a possible solution for writing in the hospital on Shabbos, namely, producing a Ksav, which is Eino Miskayem, via air-erasing pens, a pen whose writing vanishes after hours or days in contact with air. Though this would not be practical for permanent medical records, it is a viable solution for daily lists and tasks.

Electronic Documentation and Digital Records

Much note-taking and task management in a modern hospital are accomplished through computerized electronic health records. The halachic status of the usage of digital devices (such as EMR and computer tablets) for clinical work is a question of how we model the usage of electronic devices on Shabbos. Poskim from the previous generation have wrestled with this matter extensively, and depending on the posek, the use of electricity on Shabbos can be categorized as a violation of an Issur d'Oraisa, a d'rabbanan, or something of a minhag. We must note, however, that according to Rav Shlomo Zalman Auerbach Zt"l (1:9), clinicians may be lenient concerning the use of electricity on Shabbos and rely on the opinion that it is only an Issur d'Rabbanan when necessary, an opinion that is widely accepted in modern poskim. Even Rav Asher Weiss, who holds that electricity is a doraysa (Minchas asher 1:30), holds that it is acceptable to rely on lenient opinions in the interest of pikuach nefesh.

Furthermore, as it relates to Kosev, even though digital writing can sometimes last for longer than "a few days," it is not considered Ksav at all as it is merely a digital representation of the letters and does not have any tangible form making it different categorically than Ksav as it was done in the Mishkan.

Bearing this in mind, Rav Asher Weiss rules (Of Mice and Pens, R Sprung) that being that the Rama requires that we minimize issurim on Shabbos when possible, so it is preferable when medical personnel type on a computer to use their knuckles or with a practiced shinui via thimbles or the like considered a Shinui. Furthermore, although a Shinui is not usually enough to permit Melachos for a patient who is not dangerously ill (according to the Mishneh Berura, according to the Shulchan Aruch Harav, it is permitted) since Ksav on a computer is impermanent and is therefore only an Issur d'Rabbanan, one may be lenient to allow typing with a Shinui even for a Choleh she'ain bo Sakana on Shabbos. i.e., a sick outpatient

» Continued on Page 3